

Ekskursion til Bornholm 19. - 20. september 1998

36 deltagere.

Arrangører: Helge Vedel og Poul Søndergaard i samarbejde med BornholmsTrafikken.

Se D.D.Å. 1959 og S. Ødum i Fjælstauningen 1979 og 1986.

Lørdag 19. september

Skovrider Tom Nielsen, som var vært for ekskursionen, indledte med et besøg på skovridergården, Rømersdal opkaldt efter skovrider Rømer. Fra 1800 til 1836 var han igangsætter af de store plantningsarbejder i statens del af Højlyngen, hvor der på det tidspunkt var meget lidt skov tilbage (måske kun 150 ha egentlig skov). Det har siden da udviklet sig til den nuværende statsskov, Almindingen, som med sine 2.412 ha er kernen i Bornholms statsskovdistrikt. I skovridergårdens have så vi en 19 m høj *Prunus avium*, som var 1,10 m i diameter. Den må være blandt de største i landet. Vi bemærkede også en meget fin *Mespilus germanica* og et pænt eksemplar af blyantsene, *Juniperus virginiana*. Næste stop var på vestsiden af den sydlige del af Ekkodalen med vid udsigt over Vallensgård Mose og tilgrænsende marker, hvor en gruppe traner holdt rast. På skrænterne ned mod mosen vokser der meget smuk vintereg (privat skov) med højder omkring 30 m og diameter på ca 80 cm. En enkelt *Tilia cordata* var 25 m høj og 65 cm i diameter.

Derfra gik turen til et stormfaldsareal i bøg. Et område på ca 5 ha har ligget urørt siden stormen i 1967, og succesionen er blevet fulgt med målinger af Søren Ødum, som tog initiativet til dette forsøg. En meget stor del af de faldne træer bevarede tilstrækkelig rodforbindelse til at de kunne leve videre og fra mange af de gamle stammer rejste sidegrenene sig som master på et skib. Store barkskader i forbindelse med stormfaldet og senere barksvindning har ført til omfattende rådskader på mange træer, og masteskoven har nok begrænset levetid. I den del af området vi så, var opvæksten domineret af bøg, og det ser ud som om stormfaldsarealet udvikler sig mod ren bøgeskov. Omkostningerne til oprydning af den øvrige del af stormfaldsarealet og lagring af kævler blev stort set dækket af indtægterne fra salget af træ. Tom Nielsen mente, at den billigste måde at behandle fremtidige stormfald i bøg nok i flere tilfælde vil være at lade dem ligge urørt og udvikle sig naturligt til ny skov, specielt på dårlige boniteter.

Før skovfrokosten på Christianshøj Kro så vi i omegnen af denne på ca 170 år gammel vintereg, som var stærkt på retur. I et indhegnet område var der rigelig opvækst af eg og avnbøg, mens næsten al opvækst uden for heget blev holdt nede af vildtet. I andre dele af Almindingen

så vi også tegn på stort vildtpres i form af næsten manglende underskov i ældre eg, men med tilløb til opvækst af især avnbøg, *Carpinus betulus*, som er en af hovedtræarterne i Almindingen.

Segen arboret ved Segen skovfogedhus blev påbegyndt i 1930 af skovfoged Valdemar Sejr. D.D.Å. referatet fra 1959 og Søren Ødums artikler fra 1979 og 1986 indeholder fyldige artslistes fra dette arboret. Specielt bemærkedes: en tostammet *Kalopanax pictus*, H= 15 m, D= 53 og 51 cm, *Juglans ailantifolia* (syn. *J. sieboldiana*), *Platanus x acerifolia*, *Cornus alternifolia*, *C. macrophylla*, *Acer rufinerve*, *A. tschonoskii* v. *rubripes*, *A. tetramerum*, *A. ukurunduense*, *A. tetramerum*, *Abies holophylla*, *A. koreana*, *Picea wilsonii*, *P. likiangensis*, *P. asperata*, *Taxus cuspidata*, *Araucaria araucana*, *Cryptomeria japonica*. Segen arboretet er indholdsrigt og der er gode muligheder for en videre udbygning, som kan gøre samlingerne endnu mere attraktive både for publikum i almindelighed og fra et dendrologisk forskningsmæssigt synspunkt.

Salne Bugt. Umiddelbart ved begyndelsen af stien fra Gudhjem mod Bobbe Å stod en velformet tyrkisk hassel, *Corylus avellana*, 13 m høj og 45 cm i diameter. Turen videre gik gennem frodig skov af ask med indblanding af døde elme. I et rullestensfelt nær stranden sås jernaldergrave. *Araucaria araucana* var plantet ind i en pyntegrøntbevoksning af *nobilis* med læbælter af østrigsk fyr ud mod landevejen nord for Bobbe Å. Plantningen er et led i en afprøvning af 14 provenienser, samlet i Sydamerika af Søren Ødum i 1979. Planterne, hvoraf de største var mellem 1 og 12 m så sunde og friske ud, men de trænger til lysstilling i den efterhånden meget højere og tætte plantning af *nobilis* og fyr.

Dagen afsluttedes med en bustur gennem Blykobbe Plantage. Sandflugtskommissær Peder Dam Jespersen begyndte dæmpningen af sandflugten i dette område i 1819, bl.a. ved indhegning og udsåning af frø fra sine hølofter samt frø af el, birk, elm, fuglekirsebær, fyr, rødgran og lærk. I 1835 var der etableret en plantage på ca. 400 tdr. land; idag er plantagen på 207 ha. Der blev ikke tid til at stoppe i plantagen, men fra bussen så vi gamle træer af bl.a. skovfyr og østrigsk fyr og vi fik oplyst at *Acer circinnatum* sår sig selv i Blykobbe nær restaurant Skovly. Ved ankomst til Hotel Griffen tog vi afsked med skovrider tom Nielsen. Formanden takkede for den særdeles veltilrettelagte ekskursion, hvor deltagerne foruden præsentationen af dendrologiske og naturhistoriske emner også havde fået indblik i forholdene på Bornholm fra jernalder til nutid.

Søndag 20. september

Dagen begyndte med et besøg i den indhegnede sydlige del af Slotslyngen, som græsses af geder og får. Græsningstrykket er stort nok til at holde næsten al træagtig vegetation nede og kontrasten til den tilgrænsende urørte egeskov med tæt underskov er slående. I dele af indhegningen er der kraftig halvmeterhøj opvækst af birk, som formentlig bliver bidt helt i bund i løbet af vinterhalvåret. I den sydlige del af indhegningen findes der fint udviklede enebærbuske, som har ideelle betingelser i græsningsområdet, mens enebærbuskene uden for hegnet er ved at blive overvokset og skygget væk af skoven .

Turen gik derefter parallelt med kysten i skov domineret af vintereg, stilkeg og avnbøg mod Hammershus slotsruin og gennem et område, der er udlagt som urørt skov. Ialt 36 arter af vedplanter blev noteret på strækningen. Benved, *Euonymus europaea*, var hyppig i strandkrattet, ofte med rig frugtsætning, vrietorn, *Rhamnus cathartica*, stod også visse steder med rig frugtsætning. Et enkelt og pjusket eksemplar af røn ud mod stranden blev i farten kaldt *Sorbus rupicola*, men viste sig ved nærmere eftersyn at være *S. mugeottii*, som må formodes at være spredt fra haver eller læhegn på Bornholm. På skrænterne under slotsruinen breder liguster, *L. vulgaris*, sig i store krat. I slugten øst for slotsruinen vokser meget store og raske elmetræer. Elmesygen hænger i mange områder på øen, men var åbenbart endnu ikke nået til Hammershus. Selve Hammershusknuden var for 30 år siden ved at blive dækket af skov og udsigten både til og fra slotsruinen blev stærkt beskåret. Bornholms Skovdistrikt sørgede for at området blev ryddet for den mest aggressive opvækst og lagt under græsning. Det åbne græsningslandskab med spredte buske og træer og ruinerne af det gamle slot danner nu tilsammen en fuldendt harmoni. En gammel ask i den ydre slotsgård var 20 m høj og 1,2 m i diameter.

Ved Ellas konditori i Sandvig så vi efter forslag fra Jørgen Holm en gruppe på fire vandgran, *Metasequoia glyptostroboides*, som sammen med bl.a. *Araucaria araucana* og *Taxodium distichum* blev plantet i begyndelsen af 1950erne. Vandgranerne er muligvis plantet som del af en hæk. Deres knudrede stammebaser (med langsgående dale og kamme) satte et eksotisk præg på indgangen til konditoriets have.

Bolsterbjerg. Efter frokost på restauranten blev der en halv time til at se på den meget righoldige og velholdte park, hvor plantningen blev påbegyndt omkring år 1900 (se referat i D.D.Å. 1959 og S. Ødum 1979). Samlingen indeholder bl.a.: *Acer campestre* (H= 18,2, D = 58 cm), *Castanea sativa* (H= 23,4 m, D = 1,10 m), *Liriodendron tulipifera* (H= 22,2 m, D = 75 cm),

store *Quercus rubra*, *Q. cerris*, *Staphylea pinnata*, *Picea orientalis*, *Thujaopsis dolabrata*, *Chamaecyparis pisifera squarrosa*, *C. lawsoniana*, *Cunninghamia lanceolata* (H= 11,7 m, D= 23 cm), en veludviklet og sund *Torreya californica*, *Ostrya carpinifolia*, (H= 16 m, D= 82 cm), *Araucaria araucana* (H = 2,10 m, alder ca. 25-30 år), *Pinus ponderosa*, *Fraxinus ornus* med en stor *Aristolochia macrophylla*. Parken og arboretet i Segen supplerer hinanden godt og burde kunne have udbytte af et samarbejde om anskaffelse og udveksling af plantemateriale.

Ekskursionens sidste stop var Danmarks Naturfonds ejendom, Døndalen, som er en sprækkedal dannet for flere hundrede millioner år siden. På grund af det ufremkommelige terræn har skovhugst været meget vanskelig, og skoven fremtræder derfor i dag som en naturlig blandskov af ask, elm, fuglekirsebær m.fl.. Enkelte steder har den tidligere ejer, Aksel Jensen fra Rågelundsgården, indplantet stedfremmede træarter. Vi så bl.a. nogle smukt udviklede ægte kastanie, *Castanea sativa*, og douglasgran, *Pseudotsuga menziesii*.

Gruppen nåede ikke at besøge Erichsens Have i Rønne, men i forbindelse med forberedelse af ekskursionen målte arrangørerne en af Danmarks nok største *Diospyros lotus*; 9,5 m høj og 50 cm i diameter. I haven findes også *Ginkgo biloba* og en gammel *Ailanthus altissima*, som spreder sig ud i gaden dels ved rodskud og formentlig også ved selvsåning.

Desuden besøgte publikumshaven Det Hvide Hus nord for Gudhjem, som er et meget velholdt anlæg, der tager sigte på det bredt interesserede havepublikum, men som også indeholder interessante træer og buske, bl.a. *Cedrus deodara*, *Abies pinsapo*, *A. concolor*, *Davidia involucrata*, *Paulownia tomentosa*, *Platanus acerifolia*, *Rhamnus frangula* *Aspleniifolia*, *Gunnera chilensis*. Der var flere arter af *Hebe*, endog jordbærtræ, *Arbutus unedo*, og kamelia, *Camellia japonica*, som, i hvert fald for de to sidstes vedkommende, vil få svært ved at klare den næste strenge vinter på Bornholm.

Poul Søndergaard/Helge Vedel